

УДК 349.415

Юридичні науки

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

науковий співробітник

НДІ ПЗІР НАПрН України

Савчук Елена Александровна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры экологического права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого;

научный сотрудник

НИИ ПОИР НАПрН Украины

Savchuk Olena

PhD, Assistant of Department of Environmental Law

Yaroslav Mudryi National Law University;

Scientific Associate

Scientific and Research Institute of

Providing Legal Framework for the Innovative Development of

National Academy of Law Sciences of Ukraine

Сидоренко Дмитро Олександрович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сидоренко Дмитрий Александрович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sydorenko Dmytro

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОХРАНЫ ЗЕМЕЛЬ
СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ
LEGAL FRAMEWORK FOR THE PROTECTION OF THE LAND OF
AGRICULTURAL APPOINTMENTS**

***Анотація.** В статті досліджені правові засади охорони земель, зокрема проаналізовані норми загального та спеціального законодавства, розкриті основні дієві заходи щодо збереження та підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, а також основних шляхах щодо вирішення проблем в зазначеній сфері правовідносин*

***Ключові слова:** охорона земель, землі сільськогосподарського призначення, раціональне використання земель.*

***Аннотация.** В статье исследованы правовые основы охраны земель, в частности проанализированы нормы общего и специального законодательства, раскрыты основные действенные меры по сохранению и повышению плодородия земель сельскохозяйственного назначения, а также отмечены основные способы решения проблем в указанной сфере правоотношений.*

***Ключевые слова:** охрана земель, земли сельскохозяйственного назначения, рациональное использование земель.*

***Summary.** The article examines the legal basis for land protection, in particular, analyzes the norms of general and special legislation, reveals the main effective measures to preserve and increase the fertility of agricultural lands, and also points out the main ways of solving problems in this area of legal relations.*

***Key words:** protection of land, agricultural land, rational use of land.*

На сьогодні, з урахуванням нераціонального використання земель сільськогосподарського призначення, в тому числі, безперервного екстенсивного ведення сільськогосподарського виробництва, надмірної сільськогосподарської освоєності та розораності земель, шкідливого антропогенного впливу, проблема збереження належного та придатного для використання стану земельних ресурсів шляхом забезпечення їх правової охорони є досить актуальною.

Серед вчених, які досліджували питання охорони земель, в тому числі земель сільськогосподарського призначення, варто зазначити таких як: Кулинич П.Ф., Курило В.І., Лісова Т.В., Оверковська Т.М., Погрібний О.О., Семчик В.І. та інші. Проте невирішеною залишається низка проблем, пов'язаних із особливостями здійснення охорони сільськогосподарських угідь у правовому аспекті, що потребують дослідження та удосконалення.

Виходячи зі змісту ст. 14 Конституції України [1], ст. 1 Земельного Кодексу України [2], земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Це положення, в першу чергу, стосується земель сільськогосподарського призначення, що підтверджується приписами ст. 23 Земельного кодексу України (далі – ЗКУ). Так, згідно зі ст. 23 ЗКУ, землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання. Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізниць і автомобільних шляхів, ліній електропередачі та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості [2].

Оскільки сільськогосподарська діяльність чи не найбільше з усіх видів господарської діяльності пов'язана з використанням земель та інших природних ресурсів, важливим для охорони земель сільськогосподарського

призначення є закріплення загальних екологічних вимог при використанні природних ресурсів [8, с. 378].

Так, статтю 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до обов'язкових екологічних вимог при використанні природних ресурсів віднесені:

- а) раціональне і економне використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій;
- б) здійснення заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню, виснаженню природних ресурсів, негативному впливу на стан навколишнього природного середовища;
- в) здійснення заходів щодо відтворення відновлюваних природних ресурсів;
- г) застосування біологічних, хімічних та інших методів поліпшення якості природних ресурсів, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища і безпеку здоров'я населення;
- д) збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, що підлягають особливій охороні;
- е) здійснення господарської та іншої діяльності без порушення екологічних прав інших осіб;
- ж) здійснення заходів щодо збереження і невиснажливого використання біологічного різноманіття під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами [3].

В ст. 162 Земельного Кодексу України законодавець закріпив загальне поняття охорони земель. Так, охорона земель - це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму

використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [2].

Охорона земель сільськогосподарського призначення згідно з ч.1 ст. 36 Закону України «Про охорону земель» забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб. В ч. 2,3 ст. 36 зазначеного Закону законодавець звертає увагу на те, що зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише за умови обґрунтування доцільності такої зміни в порядку, визначеному законом, а у разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб забезпечується пріоритет максимального збереження продуктивних земель [4].

Однією з необхідних процедур збереження сільськогосподарського призначення є відтворення якісного стану земель та інших параметрів, наприклад, відтворення порушених земель. Так, ст. 166 Земельного кодексу України, ст. 52 Закону України «Про охорону земель» передбачено проведення рекультивації порушених земель – комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Рекультивації підлягають всі землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, ґрунтовому покриві, материнських породах та породах, що їх підстилають, які відбулися внаслідок проведення гірничодобувних, гідротехнічних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт [2; 4].

У цих випадках до початку виконання вищевказаних робіт розробляються та затверджуються у встановленому порядку із обов'язковим залученням державних органів робочі проекти з рекультивації. Фінансування таких робіт відбувається за рахунок суб'єктів, які проводять гірничодобувні, геологорозвідувальні, будівельні та інші

роботи. Разом з тим під час здійснення робіт по рекультивації земельна ділянка не використовується за безпосереднім цільовим призначенням і не приносить доходу (прибутку) її законному землекористувачу, а тому землекористувачі не зацікавлені у проведенні робіт з рекультивації [6, с. 61].

Статтею 111 Земельного кодексу України встановлено заборону на провадження окремих видів діяльності; встановлення умов додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт [2]. Законна вимога компетентного державного органу до землекористувача щодо здійснення рекультивації належної землекористувачу земельної ділянки може розглядатися як різновид тимчасового обмеження у використанні земельної ділянки або встановлення умов виконання визначених робіт [6, с. 61].

Главою 28 Земельного кодексу України передбачено ще один спосіб охорони земель, а саме їх консервація. Консервації підлягають деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним. Консервації підлягають також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо одержати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я. Консервація земель здійснюється шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або заліснення [2].

Як слушно зауважує Лисанець О.С., оскільки розпайовуванню підлягали, зокрема, малопродуктивні та деградовані землі, на сьогодні залишається невирішеною проблема з організації консервації цих земель. На думку науковця, перш ніж «нарізати» паї, ці землі слід було законсервувати шляхом залуження або заліснення. Оскільки ці землі сьогодні розпайовані та перебувають у власності, виправляти це становище державі важко, бо в разі вилучення паїв з боку держави, їх власникам треба компенсувати втрати [7, с. 8].

У своїй науковій праці Гоштинар С.Л. звертає увагу, що охорона земель сільськогосподарського призначення також здійснюється шляхом стимулювання природоохоронних технологій виробництва і компенсаційних виплат власникам землі землекористувачам в тому числі орендарям. Необхідність застосування природоохоронних технологій для підвищення ефективності охорони навколишнього середовища і земель сільськогосподарського призначення відіграє надзвичайно важливу роль. Чинне законодавство вимагає від потенційних забруднювачів земель сільськогосподарського призначення впроваджувати у виробництво ефективні природоохоронні технології. Безумовно це позитивно впливає на зниження рівня промислового забруднення земель сільськогосподарського призначення [5, с. 198].

Отже, на сьогодні в земельному законодавстві закріплено значну кількість норм, якими передбачені як обов'язкові, так і заохочувальні заходи щодо раціонального використання та охорони земель, в тому числі і земель сільськогосподарського призначення. Втім, заохочувальні заходи не можуть мати пріоритет щодо обов'язкових, а тому законодавцем слід визначити конкретні критерії щодо стану земель, відповідно до яких органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть зобов'язати, зокрема, в судовому порядку здійснити заходи щодо охорони земель.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 09.11.2018).
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 04.11.2018 [Електронний ресурс]. – Режим

- доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 09.11.2018).
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. Дата оновлення: 12.10.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 09.11.2018).
  4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-ІV. Дата оновлення: 18.12.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> дата звернення 09.11.2018).
  5. Гоштинар С. Л. Правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення як передумова сталого розвитку агропромислового комплексу України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 1. С. 196-201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_32 (дата звернення 09.11.2018).
  6. Курило В. І. Окремі аспекти правового регулювання відносин у сфері рекультивації земель в Україні та відповідність вимогам ЄС. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2017. № 1. С. 59-62 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2017_1_13 (дата звернення 09.11.2018).
  7. Лисанець О. С. Правові засади охорони земель від забруднення та псування. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_21 (дата звернення 09.11.2018).
  8. Лісова Т. В. Особливості заходів правової охорони та відтворення земель сільськогосподарського призначення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34, т. 2. С. 48–51 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9360/1/Lisova_48_51.pdf

(дата звернення 09.11.2018).